

رهیافتهای نوین ارتقاء سطح مشارکت شهروندان در ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز

چکیده

ابزارهای متنوعی در فرایند توسعه جوامع بشری نقش ایفاء می کنند که به بعضی از آنها تاکنون در حد و اندازه واقعی شان توجه نشده است. اندیشمندان توسعه جوامع انسانی اصولاً در دو گروه قرار می گیرند. گروه اول غالباً ابزارهای فیزیکی را که در فرآیند فرآوری اندیشه بشری تولید شده و به افزایش کمی و کیفی سطح فعالیتها می انجامد، بعنوان عامل توسعه تلقی می نمایند. این گروه بیشتر به بعد جسمی و فیزیکی بشر توجه دارند و فقط به سرمایه گذاری مادی ارجح می نهند که در اصطلاح به آنها تکنوکرات می گویند. گروه دوم افرادی هستند که غالباً در کنار ابزارهای فیزیکی به ابزارهای غیر فیزیکی نیز در فرایند توسعه نگرش مثبت نشان می دهند و با تقویت و مشخص سازی جایگاه آنها در توسعه همه جانبه بشر می پردازند و در واقع ضمن توجه به بعد روحی بشر به سرمایه گذاری های فکری نیز اهمیت زیادی می دهند. از این دیدگاه که برخی به آنها اندیشمندان جامع نگر می گویند، ضروری است هر عاملی که به تقویت توان روحی بشر می انجامد و وی را در فرآوری بهتر اندیشه به منظور توسعه ابزارهای فیزیکی کمک می کند، شناسایی و تقویت نمود.

جامعه شهری که خود منبعث از حرکت انسان در فرآیندگذار به سوی توسعه یافتگی و استفاده کارآمد از نهادهای موجود در طبیعت می باشد، در دنیای امروز به واسطه پیچیدگی های سازمانی و اجتماعی که بوجود آورده است به نحاء مختلف موانعی را در مسیر توسعه ایجاد کرده است که بر این اساس برنامه ریزان را به سوی شناخت راههای رفع این موانع و پربازده کردن جامعه بشری سوق داده است. در این راستا یکی از عمده ترین راه حلها توسعه فضای

سبز است که به تلطیف آب و هوا و شادابی روحی انسان منجر می شود. برنامه ریزان به خصوص در کشورهای توسعه یافته در این زمینه برنامه های کلانی ارائه و اجراء کرده اند. در ایران نیز به ویژه طی دو برنامه اخیر توسعه حرکت های مفیدی انجام شده است ولی مقایسه سطح فضای سبز شهری بطور مثال شهر تهران با وجود تمام تلاش های انجام شده با چند کشور توسعه یافته حکایت از سرمایه گذاری کلان آن کشور ها دارد. براساس بررسی های بعمل آمده مشارکت شهروندان و تغییر تدریجی فرهنگ آنها یکی از بهترین روش های توسعه فضای سبز شهری است. ایجاد تشکلهای جوانان و زنان محلی و منطقه ای ، ایجاد تشکل های دانش آموزی منطقه ای ، فراهم سازی ابزار های توسعه فیزیکی و انسانی این تشکل ها از جمله تهیه و تدوین استانداردهای آموزشی حافظین فضای سبز، تحول در محتوای آموزشی دروس سطوح ابتدایی و متوسطه، پیش بینی یک نظام نظارتی مردمی در کنار نظام های دولتی موجود و ... از روش های مشارکتی کردن روند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز شهری به شمار می آید که در این مقاله به تجزیه و تحلیل این روشها و عملیاتی کردن آنها پرداخته می شود.

مقدمه

شهروندان به عنوان افرادی که در جامعه شهری زندگی می کنند یکی از مهمترین عوامل انسانی موثر در ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز (ا.ح.ت) به شمار می آیند. اصولاً عوامل موثر در این فرایند در دو دسته بیرونی و درونی قرار میگیرند. عوامل بیرونی شامل سازه های مادی و فیزیکی ، نظام مدیریتی و اداری حاکم بر چگونگی نظارت و ارزشیابی فعالیتهای مربوط به فرایند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز و نیروی انسانی متخصص میباشند. این عوامل از بیرون به فرایند مذکور تزریق می شوند و تاثیر آنها در شکل گیری و

تداوم موفقیت آمیز این فرایند در دراز مدت ، خیلی عمیق نمی باشد. ولی عوامل درونی که شامل احاد مردمی که ذینفع اصلی در پابرجا بودن این فرایند می باشند بعلاوه امکانات سرمایه محلی موجود، نقش اساسی و عمیق در تداوم و توسعه خودکار فرایند مذکور دارند.

در این میان عامل انسانی که جسم، روح و روان ایشان در معرض بهره مندی از برون دادهای مفید فرایند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز قرار دارد. زیربنای اصلی موفقیت این فرایند در عرصه عملیاتی محسوب میگردد. صاحب نظران توسعه در عین اینکه همگی بر اهمیت مشارکت همه جانبه توده شهروندان در برنامه های توسعه شهری به ویژه در ابعاد بهینه سازی فضای تنفسی و زیبایی محیط زندگی، جهت قرین موفقیت نمودن این گونه برنامه ها اتفاق نظر دارند.

در خصوص نحوه مشارکت افراد شهرنشین در ساخت و بهینه سازی فرایند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز باتوجه به جایگاه تفکراتی خویش، دیدگاههای متنوع و متفاوتی را ارائه مینمایند که در ادامه ضمن بحث پیرامون مفاهیم مشارکت، ضرورت و اهمیت مشارکت فعال شهروندان در موفقیت فرایند مذکور، راهکارهای پیشنهادی برای این منظور ارائه می گردد.

تعاریف و مفاهیم سطوح مشارکت

مفهوم لغوی آن در منابع موجود بیشتر تحت عنوان همکاری کردن، شرکت نمودن در یک یا چند کار یا حضور داشتن در یک فعالیت مطرح می باشد(۱۰). باتوجه به سطح و درجه مشارکت مردم در تدوین و توسعه برنامه ها دیدگاههای متفاوتی ارائه شده است. برخی معتقدند شرکت داوطلبانه مردم در یک یا چند برنامه عمومی که فرش می شود در توسعه ملی نقش دارند، مشارکت مردمی نامیده می شود. در این مورد از مردم نیز انتظار نمی رود که در شکل گیری برنامه نقش داشته باشند یا از محتوای آن استفاده کنند(۲) بلکه فقط در بخشی از

مسیر انجام برنامه به شکل دلخواه بدون هیچ گونه برنامه ریزی خاصی مشارکت می کنند . بطور مثال مشارکت مردم در معرفی مجرمین و خلاف کاران در مراجع قانونی نمونه ای از چنین مشارکتی است که مردم فقط ممکن است در مواردی با تماسهای تلفنی یا طریق دیگر در انی راستا همکاری کنند. ملاحظه می گردد در چنین مواردی برنامه یا طرح خاصی برای حمایت اصولی مردم از نظم و قانون در جامعه و سلامت طبقات مختلف اجتماع وجود ندارد.

برخی دیگر از اندیشمندان پا را از این مفهوم فراتر نهاده و معتقدند مشارکت به معنی برانگیختن حساسیت مردم و در نتیجه به معنی افزایش درک و توان مردم جهت پاسخگویی به طرحهای توسعه به مفهوم تشویق و ابتکارات محلی است (۲) . در این راستا از طریق افزایش دانش و مهارت مردم نسب به ضرورت و اهمیت موضوع در ایشان این درک و تعهد به وجود می آید که باید برای آینده خود، خانواده اش و جامعه به شکل فعال در طرحها، و برنامه هایی که بطور غیر مستقیم و مستقیم سطح مادی و معنوی و وضعیت جسمی و روحی وی را تحت تاثیر قرار می دهد، مشارکت نماید. در چنین مواردی فرد منسجم تر و بابرنامه تر از گذشته در طرحها شرکت می کند و از ایشان انتظار می رود ضمن ارائه طریق، در تدوین محتوا و اجرای برنامه شرکت موثر و کلیدی داشته باشد و در این زمینه احساس مسئولیت درونی و وجدانی نماید. مشارکت والدین در تامین مالی و ارائه توصیه های تجربی و کاربردی به مدیران مدارس کشور از طریق انجمن اولیاء و مربیان، مشارکت در برنامه های ملی - مذهبی محلی و منطقه ای نمونه ای از چنین سطح و نوع مشارکتی است.

مفهوم گسترده تر مشارکت که ایفاء نقش فعال مردم در مراحل طراحی، اجراء، ارزشیابی و اصلاح برنامه و طرحهای مرتبط و تاثیرگذار بر زندگی فردی و اجتماعی آنان، دیدگاه بعضی دیگر از دانشمندان علوم اجتماعی است که در این خصوص دیدگاهی باز، بسیط و جامع ارائه

نموده و نقش غالبی برای مردم در فرآیند توسعه جامعه خویش در نظر می‌گیرند (۹). مثال چنین مشارکتی تشکیل شرکتهای تعاونی تولید و شرکتهای تعاونی مکانیزاسیون در بخش کشاورزی ایران می باشد که نمونه بارز مشارکت همه جانبه افراد ذینفع در طرحهای توسعه به شمار می آید.

ملاحظه می‌گردد در تعاریف سه گانه مذکور که از سه جایگاه فکری مختلف منبعت شده اند از پایین ترین سطح حضور مردم در برنامه ها تا افزایش قوه درک و استنباط مردم از فعالیتهای توسعه ک پیش نیاز جلب مشارکت بیشتر آنها در برنامه ها می باشد و همچنین نقش مسئولانه آنها در طراحی، اجراء، ارزشیابی و اصلاح برنامه ها که بالاترین سطح مشارکت به شمار می آید مبحث مشارکت مورد نقادی واقع شده است.

از کیا (۱۳۶۵) چهار سطح را برای مشارکت در نظر گرفته است (۱۰) که عبارتند از:

۱- آگاهی

۲- تصمیم گیری

۳- شرکت داشتن

۴- رضایت

در اولین سطح فرد مشارکت کننده از وظایف، حدود اختیارات، برنامه های گذشته، حال و آینده و تنگناهای موجود و چگونگی حل آنها آگاهی می یابد ولی عملاً وارد نظام مشارکت نمی شود با علم به کلیه موارد در بیرون از گود نظاره گر چگونگی گذر عملی برنامه در پیچ و خم مسائل و تنگناهای موجود می باشد. در دومین سطح فرد در ساختار تصمیم گیری برنامه ها و طرحهایی که از ویژگی ها و مشخصه های ظاهری و باطنی آن از قبل آگاهی یافته تاثیرگذار می شود و از طریق مشارکت در چرخه تصمیم گیری دیدگاههای خویش را ارائه می نماید. در

مرحله سوم یعنی مرحله شرکت داشتن، فرد بطور عملیاتی وارد میدان کار می شود و در برنامه های تدوین شده توسط مراجع ذیصلاح با همکاری خود ایشان، مشارکت می کند. در مرحله سوم فرد از حسن انجام کار، پس از ارزیابی نتایج برنامه ها و طرحهایی انجام شده و میزان سهمی که خود وی در انجام کارهای مذکور داشته است احساس رضایت و شادمانی درونی و وجدانی می کند.

البته شاید بتوان از منظری دیگر، آگاهی داشتن از وظایف، مسائل و راه حل ها را در واقع نوعی ارتقاء سطح اطلاعات دانست نه مشارکت و درجه و سطح مشارکت را فقط در ابعاد ذیل خلاصه کرد.

سطح یک: شرکت فعال در اجراء برنامه تدوین شده

سطح دو: شرکت فعال و اعمال نظر در فرایند طراحی برنامه

سطح سه: شرکت فعال همراه با اعمال نظر در فرایند طراحی، اجراء، برنامه

سطح چهار: شرکت فعال همراه با اعمال نظر در فرایند طراحی، اجراء و ارزشیابی برنامه

سطح پنج: شرکت فعال همراه با اعمال نظر در فرایند طراحی، اجراء، ارزشیابی و اصلاح برنامه

البته بحث اصلی در اینجا تعریف عملیاتی شرکت فعال است که می تواند از چند طریق اعمال شود.

۱- شرکت فردی در گردهمایی مسئولین دولتی مربوطه و اظهار نظر

۲- تشکیل انجمنهای محلی و منطقه ای .

ضرورت و اهمیت مشارکت شهروندان در فرایند ا.ح.ت.

تولید فن آوری منبعث از تفکر و اندیشه انسانی است. بشر از بدو وجود، متناسب با شرایط و امکانات در دسترس، با تولید درجات مختلف فن آوری و سازگارسازی آن با محیط، زمینه افزایش قابلیت بهره گیری از نهاده های موجود و ایجاد رفاه بیشتر و در نهایت حرکت به سمت شناخت فن آوری های پیچیده را بوجود آورده است. همچنین با بررسی عوامل موثر در تسریع فرایند شناخت، بکارگیری و ارزیابی مداوم فن آوری تولید شده، به تقویت ابعاد مختلف این عوامل پرداخته است. منابع انسانی، منابع فیزیکی، سرمایه مادی و روابط سازمانی از جمله عوامل شناخته شده مذکور هستند که ضمن اینکه ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند، همچنین تحت تاثیر یکسری عوامل بیرونی ملی و بین المللی قرار دارند، منابع انسانی در این میان با توجه به توان فکری که دارند ضمن ایفاء نقش، بعنوان عامل انسانی سایر عوامل را نیز تحت کنترل و نفوذ شدید خود دارند. (۴) کارشناسان منابع توسعه را در دو بخش متداول و جدید تقسیم بندی می کنند. منابع متداول مانند سرمایه، امکانات و نهاده های فیزیکی و منابع جدید نیروی انسانی می باشد این افراد معتقدند امروزه نهاده های جدید در فرایند توسعه نقشی بسیار موثرتر و بسیط تر نسبت به منابع متداول ایفاء می نمایند زیرا انسان با بکارگیری اندیشه خویش راه صحیح بهره برداری از منابع متداول را برگزیده و در نهایت فرایند توسعه را سرعت و شدت بیشتری می بخشد(۴)

بنابراین بدیهی است اگر بتوان این منابع را در طرحها و برنامه ها دخالت موثر داد ضمانت بزرگی برای موفقیت و کارایی موردانتظار این طرحها و برنامه ها بوجود می آید. زمینه این حرکت نیز مشارکت مردم در مراحل و بخشهای مختلف زایش فکر و اندیشه طراحی، اجراء ارزیابی و اصلاح آن می باشد. اصولاً مشارکت به معنی درگیر شدن مردم در فراگردهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی موثر بر زندگی آنان می باشد. در برخی از موارد افراد

جامعه ممکن است بر همه این فراگردها نظارت کامل و مستقیم داشته باشند و در برخی موارد نیز نظارت آنان ممکن است جزئی و غیر مستقیم باشد ولی مهمتر از همه این موارد اینست که توده مردم به فراگرد تصمیم گیری و اقتدار همواره دسترسی ثابت داشته باشد (۱)

مشارکت مداوم مردم در فعالیتهای پیرامون زندگی آنان که به نحوی زندگی ایشان را متاثر می سازند فوایدی مانند ذیل را بدنبال دارد:

- شکوفائی توان خلاقیت و ابتکار افراد جامعه
- افزایش احساس تعهد و مسئولیت مردم نسبت به حوادث اتفاقات جامعه
- کمک و همیاری به موقع به مسئولین و دست اندرکاران نظام مدیریتی جامعه برای مقابله با بحرانها
- استفاده بهینه از امکانات و نهاده های در دسترس
- جلوگیری از هدردهی منابع محدود در دسترس
- کاهش هزینه نگهداری امکانات و تداوم توسعه برنامه های موجود
- بهره گیری از برابری اندیشه افراد جامعه برای شناسایی و حل سریع مسائل و تنگناها
- افزایش حس اعتماد به نفس در توده مردم
- افزایش توان تحملطبقات فکری مختلف جامعه برای پذیرش و حفظ یکدیگر
- افزایش حس انتقاد پذیری و بسط آن در طبقات مختلف جامعه

اصولاً عدم استفاده از مشارکت توده مردم در برنامه موجب از دست دادن بخش عمده ای از منابع فکری و ذهنی جامعه، عدم ایجاد احساس مسئولیت در افراد جامعه برای حفاظت از دست آوردهای توسعه و هدردهی منابع موجود خواهد شد.

مشارکت از دید برخی صاحبان اندیشه از این جهت که راهبر فراگیر بالندگی است و بر نقش کلیدی مردم در همه قلمروهای زندگی فردی و اجتماعی تاکید میکند ضروری است و اهمیت فراوانی در شتاب فرایند توسعه در جوامع بشری دارد. از دیدگاه بالندگی انسان، مشارکت هم هدف است و هم وسیله (۱). وسیله است از این جهت که سطح استفاده از قابلیت های انسانی را ارتقاء بخشیده و به حد بیشینه می رساند و در نتیجه وسیله ای برای بالا بردن ترازهای بالندگی اجتماعی و اقتصادی است. هدف است از این جهت که اصولاً مشارکت زمینه به منصفه ظهور رسیدن استعدادهای بالقوه انسانها را فراهم می کند و از آن طریق ارزانترین، سریعترین و پربازده ترین مسر توسعه را به برنامه میزان جامعه می شناساند. بنابراین مشارکت آحاد مردم در طرحهای ملی، منطقه ای و محلی اهرم اصلی موفقیت یک جامعه در رسیدن به شاخص های توسعه به شمار می آید.

البته سطح این اهمیت از دیدگاه دو گروه اندیشمندان توسعه جامعه بشری متفاوت است. گروه اول که در اصطلاح به تکنوکراتها معروفند غالباً ابزارهای فیزیکی را که در فرایند فرآوری اندیشه بشری تولید شده و به افزایش کمی و کیفی سطح فعالیت می انجامد، به عنوان عامل توسعه تلقی می کنند. این گروه بیشتر به بعد جسمی و فیزیکی بشر توجه دارند و فقط به سرمایه گذاری مادی ارج می نهند. این افراد مشارکت مردم را در کمک مادی و سرمایه ای آنها تعریف می کنند و اعتقاد دارند مردم لازم است برای شتاب بخشیدن به توسعه سرمایه و پول خود را در حد امکان در اختیار عاملین سرمایه گذاری فیزیکی و مادی کشور قرار دهند و سود حاصله نیز به عنوان فایده به جامعه برگشت نماید. گروه دوم افرادی هستند که غالباً در کنار ابزارهای فیزیکی به ابزارهای غیر فیزیکی به ابزارهای غیر فیزیکی نیز در فرایند توسعه نگرشی مثبت دارند و به تقویت و مشخص سازی جایگاه آنها در توسعه همه جانبه بشر

می پردازند. به عبارت دیگر سرمایه گذاری فکری در طرحها و برنامه های توسعه بیش از سرمایه گذاری صرفاً فیزیکی توجه می کنند. این گروه اعتقاد دارند لازم است از اندیشه توده مردم جامعه به شکل عملیاتی در فرایند طراحی، اجراء و ارزشیابی برنامه های توسعه استفاده کرد تا شرایط به طور خودکار برای توسعه مشارکت مردم در فعالیتهای سرمایه گذاری های فیزیکی و مادی نیز فراهم شود.

بدون شک در جهان امروز که علوم سازمانی و انسانی توسعه روزافزونی یافته است، دیدگاه دوم که به گروه تفکرگراها و اندیشمندان انسانی معروف هستند جایگاه شفاف تری پیدا کرده است و بحث مشارکت آحاد مردم در برنامه های توسعه به ویژه در شهرها از این دیدگاه قابل بحث عمیق تر و وسیع تری است.

موانع مشارکت در فرایند ا.ح.ت.

براساس نتایج مطالعات صورت گرفته موانع عمده مشارکت مردم در طرحهای توسعه عبارتند از:

- موانع فرهنگی

- موانع اقتصادی

- موانع ساختاری

- موانع سیاسی

عدم تعهد به شناخت مسائل اجتماعی و پیدا کردن راه حل برای آنها و همچنین فرار از پذیرش مسئولیت اجتماعی از خرده فرهنگهای غالب در ایران است که متأسفانه برنامه ریزان فرهنگی کشور در این خصوص تاکنون کمتر سرمایه گذاری فکری کرده اند. در نتیجه این موضوع مانع

عمده ای در مسیر مشارکت مردم در فعالیتهایی مانند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز در محیطهای شهری به شمار می آید.

مشکلات اقتصادی موجود در کشور و دو یا چند کاره بودن اغلب افراد مسئول خانواده به منظور تامین نیازهای متنوع اعضاء خانواده یکی دیگر از عوامل موثر در عدم مشارکت توده مردم در طرحهای توسعه از جمله ایجاد ، حفاظت و رشد فضای سبز شهری به شمار می آید. موانع ساختاری مانند موانع قانونی و حقوقی ، عدم حمایت و برنامه ریزی مدیران و دست اندرکاران برای استفاده صحیح و سازگار با ویژگی های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مردم ساکن در شهرها از جمله موانع دیگر مشارکت فعال مردم شهرنشین در طرحهایی مانند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز به شمار می آید.

دسته بندی ها و گروههای سیاسی موجود در جامعه در کنار مشکل فرهنگی عدم تحمل یکدیگر، زمینه همفکری و همکاری مردم در طرحهای توسعه را با مشکل مواجه ساخته است که این موضوع خود از مشکلات عمده مشارکت توده مردم در برنامه های تدوین شده در امر ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز به شمار می آید.

راهکارهای عملی افزایش مشارکت افراد جامعه در فرایند ا. ح . ت.

به منظور فراهم سازی زمینه ارتقاء سطح کمی و کیفی مشارکت طبقات و گروههای مختلف ساکن در مناطق شهری در فرایند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز راهکارهای عملی ذیل توصیه می گردد.

۱- تغییر عناوین و سرفصل دروس تحصیلی ابتدایی ، راهنمایی و متوسطه

اصولا آموزش و پرورش به ویژه در سطوح پایین تاثیر فراوانی بر جهت و شدت تغییر و تحولات بخشهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور می گذارد و از این جهت هم هدف و هم وسیله به شمار می آید. بدین منظور پیشنهاد می گردد در دروس فارسی و علوم و ریاضی ابتدایی و راهنمایی بخشهایی چه بطور مستقیم و چه غیر مستقیم به چگونگی حفظ محیط زیست شهری از جمله روشهای حفظ فضای سبز اختصاص یابد تا قالب فکری نوجوانان از همان اوایل شکل گیری، با اهمیت موضوع بیشتر آشنا شده و از طریق سایر اعضاء خانواده را نیز تحت تاثیر آموزشهای ارائه شده قرار دهند.

۲- تشکیل گروه حافظین جوان فضای سبز در مدارس

باتوجه به پتانسیل بالای جسمی و روحی نوجوانان و جوانان برای مشارکت عملی و تجربی در فعالیتهای شهری پیشنهاد می گردد گروه حافظین جوان فضای سبز در هر یک زیر مناطق براساس تقسیم بندی صحیح و عقلایی زیر مناطق، متشکل از دانش آموزان، تشکیل شود و پس از طی یک دوره آموزشی متناوب (در شیفت های غیر آموزشی رسمی) دو هفته ای هر ده روز یکبار به مدت دو ساعت به منطقه تحت پوشش عزیمت کرده و ضمن بازدید و نگهداری ، به تمیز کردن فضای سبز بپردازند. البته برنامه ریزی منسجم تر و عملیاتی نیاز به همفکری و

همکاری چند جانبه ادارات آموزش و پرورش، شهرداری مناطق و سایر دست اندرکاران مربوطه دارد و ایجاد انگیزه مادی و معنوی در حد امکان در این خصوص محرک اصلی این راهکار محسوب میگردد.

۳- تهیه نشریات و برگه های ساده ترویجی

به منظور اشاعه نوآوری های مربوط به چگونگی مشارکت در ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز شهری ضروری است نشریات و برگه های ساده ترویجی تهی و از طریق دانش آموزان مدارس یا حافظین جوان فضای سبز در اختیار خانواده ها و کلیه مردم قرار گیرد.

۴- برگزاری مسابقات سراسری از طریق رسانه های انبوهی و روزنامه های کثیرالانتشار

توصیه می گردد در سال ۲-۳ مرتبه مسابقات سراسری مربوط به ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز شهری به منظور ارتقاء سطح درک و معرفت مردم نسبت به اهمیت و مشارکت فعال آنان در برنامه های مربوطه برگزار گردد.

۵- تهیه استانداردهای آموزشی ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز شهری

استانداردهای آموزشی، نوعی ساختار منسجم و تعریف شده از برنامه ریزی آموزشی است که در آن قالب محتوای آموزشی نظری و عملی، امکانات و تجهیزات سخت افزاری و نرم افزاری مورد نیاز از جمله ماشین الات، رایانه (سخت افزاری)، بسته های اسلاید، ترانس پرنسی، ماکت و ... (نرم افزاری) به علاوه ساعتهای آموزش عملی، ویژگیهای فراگیران و آموزشگران مشخص می گردد.

باتوجه به اهمیت موضوع ضروری است دو نوع استاندارد مهارتی مقدماتی و تکمیلی ویژه کم سوادان و با سوادان تهیه و تدوین گردد. موارد استفاده از آن در قسمت‌های بعدی مورد استفاده قرار میگیرد.

البته ساخت چنین استانداردهایی شرایط را برای حرفه ای کردن و واگذاری طرحهای حفاظتی و توسعه ای فضای سبز به شرکتهای خصوصی فراهم می کند. همچنین کارگرانی که هم اکنون در چنین حرفه هایی در شهرداری ها فعالیت می نمایند ضروری است تحت پوشش چنین آموزشهایی قرار گیرند.

۶- تدوین برنامه تحصیلی کاردانی عملی - کاربردی فضای سبز

به منظور ارتقاء توان دانشی و مهارتی کادر دیپلم شاغل در طرحهای ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز و تخصصی کردن فعالیتهای مربوطه پیشنهاد تدوین چنین برنامه ای ارائه می گردد. برعهده داشتن وظایفی مانند ارتباطات و انتقال اطلاعات، کار عملی، شامل سرویس و نگهداری و نصب و راه اندازی و سرپرستی، مطالعه جهت بهبود روش و ارائه نظرات و پیشنهادات، آموزش ضمن کار افراد تحت سرپرستی و ارزشیابی ایشان، و نظارت بر اعمال اصول ایمنی، بهداشت کار و محیط زیست از جمله وظایف برنامه ریزی شده کاردان است که در صورت تدوین این برنامه تحول عمده ای در راستای ارتقاء سطح تخصصی فعالیتهای مربوط به ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز شهری صورت خواهد گرفت.

۷- ایجاد تشکلهای محلی و منطقه ای به نام (حافظین فضای سبز)

با هدف تحقق سیاستهای توسعه پایدار فضای سبز در داخل و اطراف شهرها، افزایش مشارکت قانونی و عملی مردم در این فرایند، استفاده از ظرفیت های انسانی، فیزیکی و مادی موجود در جوامع شهری، افزایش بهره وری مربوط به فرایند اح.ت. فضای سبز و همچنین

ارتقاء سطح دانش و مهارت توده مردم جامعه شهری با موضوعات مذکور پیشنهاد میگردد با تشکیل تشکلهای محلی یا منطقه ای متشکل از افراد محلی و به ثبت رساندن چنین شرکتهایی از لحاظ قانونی و وظیفه مذکور به این تشکیل واگذار شود.

از جانب دیگر ستادهای برنامه ریزی فرایند ا.ح.ت. فضای سبز مستقر در شهرداری ها وظیفه سیاستگذاری، نظارت، هدایت و ارزشیابی را برعهده داشته و بمرور با کاستن از حمایت مادی از این تشکل ها با فراهم سازی انگیزه های اقتصادی زمینه استقلال صد در صد این تشکل ها و افزایش عملیاتی مشارکت مردم در طرحهای مربوط به ا.ح.ت. فراهم شود. از جمله هدفهای اختصاصی چنین راهکاری عبارتست از:

-توسعه فرهنگ تعاونی در بین آحاد مردم شهرنشین

-افزایش سطح تعهد و مسئولیت پذیری مردم

-مشارکت اقتصادی مردم در طرحهای مربوط به ا.ح.ت. فضای سبز

-ایجاد مهارت حرفه ای در حافظین فضای سبز شهری

-اشتغال زایی و فراهم سازی فرصتهای شغلی در جامعه شهری

گروههای هدف چنین تشکل هایی عبارتند از

۱- مردم و زنان کم سواد دوران ابتدایی و با سواد (بعد از دوره ابتدایی تا دیپلم) کمتر از

۷۰ سال و بالاتر از ۲۵ سال ساکن در محل

۲- افراد تحصیل کرده بیکار

۳- فارغ التحصیلان دانشگاهها

آموزشهای ویژه این افراد می توانند شامل

- استانداردهای آموزشی مقدماتی فضای سبز ویژه اعضای کم سواد را تشکل ها
- استانداردهای آموزشی کامل فضای سبز ویژه اعضای با سواد تشکل ها
- کاردانی علمی - کاربری فضای ویژه دیپلمه تشکل ها
- دوره های کوتاه مدت علمی - کاربردی ویژه فارغ التحصیلات دانشگاهها
برای اقتصادی کردن فعالیت این تشکل ، شهرداری موظف به واگذاری طرحهای ا.ح.ت .
فضای سبز مناطق به این تشکل ها درازای عقد قرارداد های معتبر و قانونی بوده و برای
تامین نیاز مالی مربوطه می تواند از طریق عوارض ساختمانی یا رفع موانع قانونی مانند
آموزش و پرورش یا صدا و سیما از طریق برگه های دریافت هزینه آب و برق یا حداقل
۱٪ درآمد شرکت ها و صنایع اطراف شهر، نسبت به برطرف ساختن مشکلات مالی پروژه
مذکور اقدام نماید .
البته طرح عملیاتی این راهکار در صورت نیاز در قالب طرحهای توسعه ای و مطالعه ای
تهیه و تدوین خواهد شد .

نتیجه گیری

مفهوم کاربری مشارکت از نظرگاههای مختلف دارای سطوح و درجات متفاوتی است .
شرکت مردم بدون برنامه و ضابطه خاصی در برنامه ها و طرحهای فرهنگی ، اجتماعی ،
اقتصادی و سیاسی به صورت داوطلبانه به اعتقاد برخی صاحب نظران توسعه مشارکت
مردمی نامیده می شود . ولی بعضی این نوع شرکت را ، مشارکت تلقی نمی کنند و بیشترین
آن را یک حضور مقطعی می دانند و در عوض مشارکت را شرکت فعال مردم چه از نظر
فکری و چه از نظر مالی در مراحل مختلف طراحی ، اجراء ، ارزشیابی و اصلاح برنامه ها و
طرحهای مذکور تلقی می کنند . البته همانگونه که در متن مقاله نیز مورد اشاره واقع شد

دیدگاه‌های متنوع دیگری نیز در این زمینه وجود دارد که همگی آنها درخصوص ((بهره مندی از توان مردم در حفظ و حراست از دست آوردها و مشخصه های توسعه جامعه)) اتفاق نظر دارند. نتیجه بارز این حرکت، ایجاد حس مسئولیت پذیری و تعهد در تک تک افراد جامعه در زمینه احساس مالک بودن و مسئولیت داشتن در حفاظت از امکانات، نهاده ها و تجهیزات موجود در بخشهای مختلف جامعه می باشد.

با توجه به موانع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی موجود در جامعه شهری ایران به منظور ایجاد، حفظ و توسعه فضای سبز شهری راهکارهای زیربنایی ذیل توصیه می گردد.

۱- تغییر عناوین و سرفصل دروس دوره های تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه با هدف تاثیرگذاری بر ساختار و قالب فکری جوانان و نوجوانان

۳- تشکیل گروه حافظین جوان فضای سبز در مدارس با هدف استفاده از توان جسمی و روحی جوانان و ایجاد حس مسئولیت پذیری در آنها

۴- تهیه نشریات و برگه های ساده ترویجی با هدف نشر دانش مربوطه به حفظ و حراست از فضای سبز شهری

۵- تهیه استانداردهای آموزشی ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز شهری با هدف حرفه ای کردن عملیات ا.ح.ت. فضای سبز و گسترش دانش و مهارت مربوطه

۶- برگزاری مسابقات سراسری از طریق رسانه های انبوهی و روزنامه های کثیرالانتشار با هدف افزایش انگیزه توده مردم در ا.ح.ت. فضای سبز

۷- تدوین برنامه تحصیلی کاردانی علمی - کاربردی فضای سبز با هدف افزایش کمی و کیفی علوم مربوط به ا.ح.ت. فضای سبز و تربیت عاملین توانا و ماهر

۸- ایجاد شکل های محلی و منطقه به نام ((حافظین فضای سبز)) با هدف واگذاری عملیات توسعه جامعه به مردم و ارتقاء سطح این عملیات همگام با مردم و در نهایت اشتغال زدایی

درختان و درختچه های مقاوم در برابر آلودگیهای محیطی (هوا و خاک)

چکیده

بدون شک فضای سبز و محیط زیست از اساسی ترین عوامل پایداری حیات طبیعی و انسانی می باشد. امروزه با ایجاد فضای سبز مناسب در مناطق شهری و صنعتی باعث کاهش اثرات زیان آور آلودگی محیطی می گردند. یکی از عناصر مهم در ایجاد فضای سبز، درختان و درختچه های مقاوم می باشد که علاوه بر پدیده تصفیه هوا، باعث جلوگیری از پراکندگی صداهای تاهنجار و زیبایی هرچه بیشتر مناطق شهری و صنعتی می شود که این خود می تواند باعث شادابی روحیه افراد محیطهای مختلف گردد.

مقاله حاضر به بررسی گونه های مقاوم به آلودگی های هوا و شرایط نامساعد خاک می پردازند اما به لحاظ کثرت درختان و درختچه ها، این گیاه در قالب جداولی ارائه می گردد.

جداول شامل سه بخش ذیل می باشد:

الف) خصوصیات درختان و درختچه ها

بدلیل اینکه در طراحی و فضای سبز یک محل، قبل از هر انتخابی نیاز به شناخت کافی از خصوصیات ظاهری گیاه می باشد لذا سعی گردیده مشخصات ضروری برای شناخت

گیاهان که شامل ۱- نام لاتین (جنس و گونه) ۲- نوع برگ (پهن برگ یا سوزنی برگ) و ۳-
خران پذیری (دائم سبز یا خزان کننده) است ارائه گردد .

(ب) مقاومت در برابر آلودگیهای هوا

در این بخش مقاومترین درختان و درختچه ها به مواد آلاینده هوا معرفی شده است .
مواد آلوده کننده ذکرشده شامل: ۱- دی اکسید گوگرد ۲- فلوراید ۳- اوزون ۴-
دود و دودمه ۵- ضایعات صنعتی ۶- پان ۷- اکسیدهای ازت ۸- کلر و اسید کلرید ریک
می باشد .

(ج) مقاوم در برابر شرائط نامساعد خاک

از جمله مشکلات کاشت گیاهان در فضای سبز ، شرائط نامساعد خاک است . این
بخش به معرفی درختان و درختچه های مقاوم به ۱- خاکهای آهکی ۲- شور ۳- اسیدی خشک
۴- اسیدی وقلیائی ۵- شنی ۶- رسی ۷- مرطوب و ۸- برابالا ، می پردازد.

مقدمه

فضای سبز از عوامل اصلی محیط زیست و حیات طبیعی است . امروزه با توجه به
از بین رفتن جنگلها و مراتع و گسترش سریع مناطق شهری و صنعتی و ایجاد آلودگیهای
مختلف ، لزوم ایجاد فضای سبز بیش از پیش احساس می شود . بدین منظور به عناصر
مختلفی نیاز است ، که مهمترین آنها گیاهان می باشند . اصلی ترین گیاهان ، درختان و
درختچه های مقاوم به مناطق مختلف است که علاوه بر مقاومت در برابر شرائط نامساعد
خاک ، نسبت به آلودگی های هوا نیز مقاوم باشند و باعث زیبایی محیط اطراف و شادابی
روحیه افراد آن محیط ها گردند .

مواد و روشها

این مطالعه بر روی درختان و درختچه های زینتی (بخصوص درختان و درختچه های موجود در ایران) انجام شده است و به لحاظ کثرت گیاهان و فاکتورهای مورد بررسی نتایج بصورت جداول ارائه می گردد . جداول شامل سه بخش اصلی و زیر بخشهای مربوطه می باشد که عبارتند از :

۱- خصوصیات ظاهری درختان و درختچه ها

در طراحی فضای سبز یک محل ، قبل از هر انتخابی نیاز به شناخت کافی از حداقل خصوصیات ظاهری گیاه می باشد . لذا سعی شده مشخصات ضروری برای شناخت گیاهان ارائه گردد .

۱-۱- نام لاتین : جهت جلوگیری از هرگونه اشتباهی اسامی جنس و

گونه های گیاهان به تفکیک ذکر شده است .

۱-۲- نام فارسی : به دلیل متفاوت بودن اسامی فارسی سعی گردیده مرسوم ترین نام ذکر شود .

۱-۳- نوع برگ : درختان و درختچه های مذکور به دو گروه پهن برگ (Broad leaf) و

سوزنی برگ (Conifer) که به ترتیب با حروف (B) و (C) مشخص شده اند ، تقسیم گردید .

۱-۴- خزان پذیری : گیاهان از این نظر به دو گروه همیشه سبز (E) و (D) مشخص شد .

۲- مقاومت در برابر آلودگی های هوا

در این بخش مقاومترین درختان و درختچه ها نسبت به مواد آلاینده هوا معرفی شده است . این مواد عبارتند از :

۲-۱- دی اکسید گوگرد (SO₂)

۲-۲- فلوراید (F)

۲-۳- اوزون (O₃)

۲-۴- دود و دود مه (Smog): ترکیب گازهای مختلف دره‌های شهرها و مناطق صنعتی متراکم

۲-۵- ضایعات صنعتی: شامل پس مانده های متفاوت کارخانجات صنعتی

۲-۶- پان (Peroxy acetyl Nitrate): منبع این ماده از آلوده کننده های دیگر (اکسید های ازت و هیدروکربنها) می باشد.

۲-۷- اکسید های ازت: شامل نیتریا (NO₂) و نیترات (NO₃) کلر (CL)

۳- مقاومت در برابر شرایط نامساعد خاک

از جمله مشکلات کاشت گیاهان در فضای سبز شرایط نامساعد خاک می باشد. این بخش به معرفی درختان و درختچه های مقاوم به شرایط ذیل می پردازد.

۳-۱- خاکهای آهکی: خاکهای آهکی خاکهایی هستند که به دلیل مقدار بالای آهک واکنش خاک بالاتر از هفت می باشند.

۳-۲- خاکهای شور: در این گونه زمین ها مقدار نمک خاک بالا است.

۳-۳- خاکهایی بامقدار بر بالا

۳-۴- خاکهای اسیدی خشک: در این قسمت زمین های خشک با

واکنش اسیدی (واکنش زیر هفت) قرار دارند.

۳-۵- اسیدی و قلیائی : گیاهانی که از این نظر مقاوم هستند در هر دو طیف واکنش پائین و بالای هفت مقاوم می باشند .

۳-۶- خاکهای شنی : شامل زمین هائی با بافت سبک می باشد.

۳-۷- خاکهای رسی : شامل زمین هائی با بافت سنگین می باشد.

۳-۸- خاکهای مرطوب : این خاکها شامل زمینهای فاقد زهکشی مناسب است .

تذکر : کلیه درختان و درختچه های مقاوم به آلاینده هوا و شرایط نامساعد خاک در جداول با ستاره مشخص گردیده و شکل های رنگی (۳۰-۲۳) در صفحه ۴۳۱ و ۴۳۲ کتاب آمده است.

نتایج

همانطوریکه در قسمت مواد و روشها توضیح داده شد به لحاظ کثرت گیاهان و فاکتورهای مورد بررسی نتایج بصورت جدول ارائه می گردد .